

MARULIĆEV POLEMIČKI SPIS *IN EOS QUI BEATUM HIERONYMUM ITALUM ESSE CONTENDUNT*

Andrea Zlatar

Naslov ovome radu dan je u trenutku kada je on postojao samo u ideji, a odredba *polemički* preuzeta je iz naše književne historiografije. Analizom Marulićeva spisa *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*¹ pokazalo se da odredba *polemički* ne može biti jedinom njegovom vrsnom odredbom, da ona, štoviše, objašnjava kontekstualni, vanjski povod njegova nastanka. Unutarnji razlozi leže u Marulićevoj potrebi da Jeronimu osigura dalmatinsko porijeklo, u potrebi koju treba shvatiti u svjetlu zapitanosti nad kulturnim i duhovnim identitetom ovih naših prostora, prostora u kojima se rodio Jeronim, u kojima je živio i radio Marulić, u kojima i mi današnji pokušavamo živjeti i raditi.

Marulićev tekst *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt* pronalazimo među historiografskim spisima kojima Ivan Lučić popraća svojih šest knjiga *De regno Croatiae et Dalmatiae*, štampanih prvi put 1666. godine u Amsterdamu. U predgovoru novome izdanju Lučića² dr Miroslav Kurelec navodi da ovaj Marulićev tekst pripada grupi onih djela koje je Lučić preštampano, budući da su izdanja bila rijetka, dok drugi Marulićev tekst objavljen u istoj knjizi, latinski prijevod *Ljetopisa popa Dukljanina — Regum Dalmatiae et Croatiae gesta*, pripada grupi do tada neobjavljenih tekstova. Međutim,

podataka o tome na kojemu bi mjestu po prvi put i kada bio objavljen *In eos qui...* nemamo. Što se, pak, tiče datiranja njegova nastanka, posjedujemo neprovjeren i, vjerojatno, netočan Kombolov podatak — 1510. godinu.³

Već nas sam kontekst objavljivanja teksta *In eos qui...* upućuje na njegovu historiografsku prirodu: u dodacima svoje knjige Lučić je objavio jedine historiografske izvore na koje se barem djelomično mogao osloniti, pišući po izvedbi možda nesavršeno, ali po namjeri svakako modernoznanstveno historiografsko djelo. U tim je dodacima Lučić sabrao ova djela: *Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum, Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium, Historia edita per Micham Madii de Barbazanis, Summa historiarum Tabula a Cutheis, Obsidionis Iadrensis libri duo, Memoriale Pauli de Paulo patrii Jadrensis, Paladii Fusci Patavini De situ orae Illyrici, Appiani Alexandrini Rom. Hist. De bellis Illyricis*, kao i dva već spomenuta Marulićeva spisa. Marulićev latinski prijevod *Ljetopisa popa Dukljanina* bio je sačinjen iz sličnih razloga kao i *In eos qui...*, da bi se pomoću pisane povijesti naši krajevi legitimirali u očima evropske intelektualne javnosti.

Historiografska priroda Marulićeva teksta *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt* gotovo da je samorazumljiva, i kritičari su je najčešće vezivali uz osjećaje rodoljublja i nacionalne svijesti. I Šrepel ga, bez imalo dvojbe, stavlja u grupu Marulićevih *historijskih djela*,⁴ zajedno s već spomenutim prijevodom i djelom *Inscriptiones salonitanae. Epigrammata priscorum commentarius*. Međutim, analizirajući upravo ovo potonje djelo, Šrepel zapaža da je Marulićeva moralnoteološka zaokupljenost nadvladala njegov *starinarski duh*, čak i kada je riječ o čisto povijesnim dokumentima kao što su historijski natpisi. O tome nam može svjedočiti i relativna malobrojnost Marulićevih historiografskih spisa u odnosu prema moralnodidaktičnim i teološkim. Tekst *In eos qui...* združuje u sebi Marulića vjernika i historioografa, Marulića učenog retoričara i modernog znanstvenika, pjesnika i teologa; pokazuje jedan svestrani i obrazovani humanistički duh — intelektualca koji je u potrazi za vlastitim kulturnim i duhovnim identitetom.

U Lučićevom izdanju tekst se sastoji od dva dijela: prvi sačinjavaju stihovi, 27 elegijskih distiha panegiričke pjesme posvećene svete Jeronimu, a drugi je dio prozni tekst (u današnjim mjerilima

iskazano dugačak oko 4 kartice), koji bi i sam mogao nositi naslov *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*. Stihovi koji prethode proznome tekstu dio su Marulićeve pjesničke cjeline *De quatuor Ecclesiae Doctoribus*,⁵ koja se sastoji od četiri pjesme posvećene svetim ocima: Hieronymus, Ambrosius, Augustinus i Gregorius Pont. Max. Posebnost Marulićeva odnosa spram Jeronima vidljiva je već i iz činjenice da ostalim svetim ocima on posvećuje jedva po desetak stihova. Pjesma o Jeronimu nastala je prije proznoga dijela, i može stajati odvojeno od njega. Prvi redak proznoga teksta svjedoči, međutim, o Marulićevoj namjeri da stihovani i prozni dio čine cjelinu:

Cum haec scriberem, attulit mihi liber nuper editus...⁶ — Nakon što sam ovo napisao, došla mi je u ruke nedavno objavljena knjiga — pri čemu se *ovo* odnosi na stihove. Pjesma je, prema Šrepelovom sudu,⁷ cijela u klasičnoj dikciji i lirski intonirana. Posvećena je iskazivanju slave i hvale Jeronimu: a s formulom *Laus et Gloria* završit će i prozni dio. Združenost stihovanog i proznog dijela pokazuje i prvi distih panegirika, navješćujući ono što će biti predmetom rasprave u prozi:

Dalmatiae laetis olim generatus in oris
Hieronymus, toto notis in orbe fuit.

(Na plodnim je obalama Dalmacije nekoć rođen
Jeronim, poznat po čitavome svijetu.)

Okvir teksta — od stiha *Dalmatiae laetis...* do proznog retoričkog završetka *Laus et Gloria in sempiternum Amen* — zacrtava tematski obzor pjesničke pohvale i geografskopovijesnog dokazivanja. Dok je versificirani dio strukturiran pomoću niza pjesničkih slika koje bi trebale prikazati Jeronimov život i djela, od rođenja do smrti, prozni je dio strukturiran poput govora, iako to po funkciji nije. Najjednostavnija definicija iz Aristotelove *Retorike*⁸ zahtijeva da govor ima najmanje dva dijela: postavljanje problema i dokazivanje.

In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt možemo kompozicijski raščlaniti na:

- a) uvod (opis situacije: čitao sam knjigu u kojoj je pisalo...);
- b) postavljanje problema i iznošenje talijanske teze;
- c) suprotstavljanje i pobijanje protivničkih tvrdnji;

- d) dokazivanje vlastite teze;
- e) vehementni napad na protivnike i pohvale Jeronima kao zaključak.

Ova kompozicijska shema, uz malu je zamjenu u redosljedu (c i d), sukladna klasičnoj retoričkoj shemi sudskoga govora: *exordium*, *narratio*, *argumentatio* ili *probatio*, *refutatio*, *peroratio* ili *epilogus*. Od obilježja sudskoga govora u Marulićevu tekstu možemo još prepoznati i način argumentacije, logički izvor utemeljen na apodiktičkim tvrdnjama, ali pri tome valja napomenuti kako je tekst obilježen i jakim notama epideiktičkog govora, pohvalom i pokudom. Apodiktičnost tvrdnji nije, pak, samo osobina sudskoga govora, već, i to prvenstveno, znanstvenih tekstova. Podudarnost kompozicijske sheme samo je još jedan od znakova Marulićeve retoričke obrazovanosti, i ne može nam biti ključem za žanrovsku prosudbu teksta *In eos qui...*, u kojemu se očituje spoj retorike i znanosti, tako čest i omiljen u renesansi.⁹

Ako, u najširem smislu, svaki književni, filozofski ili znanstveni tekst, u kojemu se iznosi neka teza, i suprotstavlja se tuđem mišljenju, možemo nazvati polemičkim,¹⁰ onda je i ovaj Marulićev tekst prije svega polemički spis, premda zbog nemogućnosti »medijske prezentacije«, izostaje direktna komunikacija između suprotstavljenih stavova. Atribut polemičnosti primjereno je ovome tekstu pridati iz povijesne perspektive: Frane je Bulić, u radu »Stridon, Grahovo polje u Bosni, rodno mjesto svetoga Jeronima«, ustvrdio 1919. godine¹¹ da je upravo Marulićev napad na talijanske pisce Jakova iz Bergama i Flavija Blonda, začetak višestoljetne rasprave o lokaciji (točnije: ubikaciji) Jeronimova rodnoga mjesta. Prije Marulića o tome je pisao i Toma Arhiđakon, ali njegove teze nisu izazvale taj »književni rat«, borbu koja Bulića podsjeća na borbu grčkih gradova oko Homerova porijekla.

Polemički ton Marulićeva spisa priziva tradiciju kršćanske apologetike, antičkih invektiva i renesansnih pjesama-prepirki, ali je od takvoga tona u njemu značajnija Marulićeva pretenzija da ono što govori nije samo njegov subjektivni, osobni stav, već općevažea istina, logički izvedena i dokazana znanstvenim argumentima, dokazana znanjem antičkih geografa i historiografa. Osobnim poticajem toga teksta mogli bismo, pak, smatrati Marulićevu identifikaciju s Jeronimom. O njegovoj vezanosti za Jeronima možemo suditi na temelju mnoštva referencija na Jeronima razasutih po Marulićevim vjerskomo-

ralnim spisima;¹² Šrepeš i Florschütz¹³ pripisuju mu i legendu o sveto-
me Jeronimu, pisanu na hrvatskom jeziku, u kojoj se također rasprav-
lja o Jeronimovu mjestu rođenja (i tvrdi da je to Zrinj); zatim, na
temelju činjenice da je Marulić u biblioteci posjedovao dvije knjige
Jeronimovih Epistula, i njegove komentare uz Stari i Novi zavjet; te,
kao što je učinio Josip Florschütz, na temelju njihovih biografskih
podudarnosti, gotovo »paralelnih« života: porijeklo iz uglednih obitelji,
razdoblja grešnog života, obraćenje, vezanost uz Krista i vjeru, pozna-
vanje latinskog i grčkog (?), a Jeronim i hebrejskog, briga za sestru,
odnosno, udovicu, itd.

Iz pohvalnih distiha u Jeronimu, saznajemo što je sve Marulić o
njemu znao: da se rodio u Dalmaciji, da je u pokori otišao u Siriju,
da mu je u Rimu posvećena crkva; da je bio učen u latinskom, grčkom,
hebrejskom i astrologiji, a u retoričkim umijećima »ne manji od veli-
kog Cicerona«, koji mu je bio uzorom. Nižući figurativne slike (Jero-
nim kao branitelj Svetog Pisma, kao ratnik kojemu pogani u bijegu
okreću leđa, kao sunce koje rastjeruje tminu i oblake) Marulić poka-
zuje da od svih svetih otaca i kršćanskih pisaca ponajviše cijeni Jero-
nima. U retoričkoj apostrofi, upućujući stihove imaginarnome čitaocu
koji želi spoznati istinu, Marulić Jeronima postavlja kao duhovnog oca
i uzor, na čije se riječi i djela treba ugledati.

Jeronim, *contentus parvo, nunc bona summa capit*, od kojega je
samo Krist veći, onaj je isti Jeronim kojemu narod pripisuje uzre-
čicu *Parce mihi Domine, quia Dalmata sum*. Marulić je i Dalmata, i
Spalatensis, i istovremeno je na ovim našim obalama prozvan »drugim
Jeronimom«. Identitet u intelektualnom i moralnom i vjerskom smi-
slu, Marulić želi potvrditi i kulturnom identifikacijom prostora u ko-
jemu živi. Srednjovjekovlje nije marilo za nacionalne granice: bilo je
to latinsko srednjovjekovlje koje je proizvelo latinski humanizam, je-
dan kršćanski duhovni univerzalizam. Svojom osobnom identifikaci-
jom Marulić želi osigurati pripadnost zajedničkom duhovnom krugu,
legitimirati svoje krajeve kao pripadne evropskom zapadnom katolič-
kom krugu. I *Ljetopis popa Dukljanina* on je, na Papalićev nagovor,
preveo iz istoga razloga: da bismo iz izdvojenosti postali pripadni, da
bismo iz duhovne kolonije postali samostalni, s vlastitom intelektual-
nom ličnom kartom. Jeronim se osjećao Rimljaninom i građaninom
svijeta, Marulić hoće biti Splitsanin, Dalmatinac, i isto tako građanin
svijeta. Iako 16. stoljeće još nije poznavalo pojmove nacije i naciona-

lizma, kakvi su se konstituirali od francuske građanske revolucije, i iako je renesansna historiografija ponajčešće bila stranački vezana uz gradove i regije, svakako je postojao osjećaj pripadnosti jednome prostoru i time jednome narodu. Sto i pedeset godina kasnije Lučić će iz svoga imena brisati ono *Dalmatinac*,¹⁴ zato da bi potcrtao jedinstvo Dalmacije i Kroacije. I jedan i drugi pružaju jasno svjedočanstvo, *testimonium amoris patriae*, osjećaj koji je najjači kad nastaje iz ugroženosti. I Marulićev tekst *In eos qui batum Hieronymum Italum esse contendunt* tako započinje kao obrana od Talijana. Maruliću je, naime, dospjela u ruke jedna knjiga u kojoj je pisalo da je Jeronim Talijan, a ne Dalmatinac. Veoma uzbuđen, on je poskočio i pogledao tko je autor: vidio je da je i taj Talijan, neki monah iz Bergama. Tako je sve postalo jasno — to je pisano iz zavisti. Marulić citira jednu autorovu rečenicu da je Jeronim iz grada u Istri, koji je nekoć bio granica Panonije i Dalmacije, a da Istra pripada Italiji. Parodirajući, zatim, jedan stih iz *Eneide*, Marulić tvrdi da je monah ne samo planine, već zajedno s planinama i cijele provincije preselio, jer nije moguće da grad koji razgraničuje Dalmaciju i Panoniju bude u Istri, budući da između Istre i Dalmacije leži čitava obala Liburnije. Korijen nespozrazama Marulić je pronašao u knjizi Talijana Flavija Blonda, koji nabrajajući talijanske provincije, navodi i Istru, s gradovima Pulom i Stridonom, rodnim gradom svetoga Jeronima. Ne suzdržavajući ironiju, Marulić se ispričava monahu-učeniku, i krivnju svaljuje na učitelja Blonda, pitajući se odakle samo Blondu hrabrosti da misli kako će se njemu više vjerovati, nakon 1200 godina, nego Jeronimu koji je sam locirao svoje mjesto rođenja na granicu Dalmacije i Panonije. Marulić, kao prvo, želi dokazati gdje su bile granice Italije, a kao drugo, gdje je bila granica Dalmacije i Panonije na kojoj leži Stridon. Izvori za Marulićevu argumentaciju su antički historioografi i geografi: Pomponije Mela, Strabon, Plinije i Ptolemej. O ozbiljnosti, a ne proizvoljnosti Marulićeva dokazivanja, govori i činjenica da se upravo na iste izvore poziva i Lučić kada govori o granicama Ilirika i Dalmacije. Argumentacija je slijedeća:

○ ○ ○ Za Pomponija je Trst granica Ilirika, za Strabona Pula, za Plinija rijeka Raša. Ptolemej kaže da iza Istre slijedi Liburnija, a da je granica Liburnije i Dalmacije Skradin. Stoga je nemoguće, zaključuje Marulić, da je istarski gradić Sdrigna Jeronimov Stridon: bit će da je Blondus bio zaveden sličnošću imena Sdrigna i Stridon, etimološkom

sličnošću koju nije propitao. Ptolomej, međutim, spominje grad, Sidronu u Liburniji, i Marulić tvrdi da — s obzirom da su u Jeronimovo vrijeme granice Dalmacije bile šire nego u Ptolomejevo — Ptolomejeva Sidrona može biti Jeronimov Stridon, gradić koji se danas zove Strigoum. Točna lokacija Strigouma jest sjeverno od Skradina, u planinama koje dijele Panoniju od Ilirika. Ptolomejevu svjedočanstvu Marulić pridodaje i usmenu predaju sadašnjih (!) stanovnika o ruševinama Jeronimove kućice. Iz svih je tih razloga, veli Marulić, Stridon Strigoum u Dalmaciji, a ne Sdrigna u Istri, kako je Blondus sanjao (somniavit!), te stoga nikako nije moguće Jeronima proglasiti Talijanom. Na tome mjestu započinje strasni Marulićev napad: ne smijemo dozvoliti da nam otmu Jeronima. »Zašto će nam napokon koji god Talijan doći zabraniti da se ponosimo time što se sveti Jeronim u nas rodio?«¹⁵ Moramo ih spriječiti da sami sebi neopravdano plješću i da Jeronima ubrajaju u svoje svete oce; mi sami moramo, nastavlja Marulić, ispraviti pogrešku i Jeronima proglasiti svojim.

U pohvalnome finalu, ponovno slaveći Jeronimovu učenost i pobožnost, Marulić izjavljuje da je cijela ova rasprava poduzeta u slavu nebeske države i iz vjerskih pobuda. Identifikacijska formula kojom završava tekst *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt — Ille meus est et ego suus* — potvrđuje pretpostavku o duhovnim razlozima Marulićeve identifikacije s Jeronimom.

Ostaje, dakako, otvorenim pitanje točne lokacije Stridona. Svi problemi proizlaze iz jedne jedine Jeronimove rečenice, kada u *De viris illustribus* sam o sebi veli:

»Hieronymus natus patre Eusebio, oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit.«¹⁶

Ponajviše problema izazvalo je ovo *quondam*, jer nije jasno na koju se granicu Dalmacije i Panonije odnosi — pretcarsku, augustovsku... Bulić je učesnike rasprave razvrstao u četini stranke:¹⁷ istarsku, panonsku, dalmatinsku i neutralnu. Dalmatinskoj je, nakon Marulića, pripadao i Erazmo Roterdamski, pa Tomko Mrnavić, Ignjat Đurđević, i drugi. Posljednji prilog toj raspravi dao je dr Mate Suić, koji u vrlo preciznoj i složenoj argumentaciji dokazuje da Stridon treba locirati u zaleđe Kvarnerskog zaljeva, dvadesetak kilometara od Tarsatike, ne negirajući tim zaključkom da se Jeronim rodio u Dalmaciji.¹⁸

Neosporno je da je problem u biti historiografskogeografske prirode, ali je nemoguće zaobići činjenicu da Jeronim samo na jednom

jedinome mjestu, tamo gdje *mora*, u djelu *De viris illustribus*, govori. U nemogućnosti da ovdje pružimo prave znanstvene argumente u obranu bilo koje od pretpostavki o Jeronimovom mjestu rođenja, jer ta argumentacija i nije bila zadaća ovoga rada, i nemajući nikakva razloga da sumnjamo u ispravnost Suićevih izvoda, pokušali bismo — umjesto geografski — Jeronimovo rodno mjesto locirati kulturološki. Upotrijebit ćemo za to jednu metaforu iz suvremene domaće dramske književnosti i reći da se Jeronim, gdje god se rodio, rodio u *Mrduši Donjoj*.

»In mea patria«, veli Jeronim, »rusticitatis vernacula, Deus venter est, et in diem vivitur, et sanctior est ille, qui ditior est«: 'U mojoj domovini, sijelu divljaštva i surovosti, trbuh je Bog, a živi se iz dana u dan, i svetiji je onaj koji je bogatiji'.¹⁹ Ne treba posebno obrazlagati kako se s ovom Jeronimovom rečenicom može usporediti Brešanova definicija čovjeka koji živi u Mrduši Donjoj, kojim živi po principu »u se, na se i poda se«. U Mrduši Donjoj sve mora proći kroz trbuh: *Deus venter est*. Prostorno gledano, i Marulić je Stridon smjestio podno planina: Mrduša Donja je u kotlini, između brda, malo se neba vidi. Intelektualac se u Mrduši trudi da bi Donju nekako podigao barem do razine *ravne*, ako ona već ne može biti Gornja. Intelektualac u Mrduši Donjoj jedini vidi taj komad neba, jer ostali gledaju u zemlju. On vidi to malo neba, i ravna se prema njemu. On zna da odozgora sja i sunčeva svjetlost, ali je tako rijetko može pogledati direktno, biti oči u oči s Bogom. Tragedija čovjeka u Mrduši Donjoj nije tragedija kozmičkih razmjera, pod nebeskim svodom: to je tragedija (jer je on) u Mrduši Donjoj. A Marulić je htio ono isto što i Jeronim: gledati neposredno u sunčevu svjetlost, živjeti pod nebeskim svodom, pripadati duhovnom i vjerskom univerzumu, biti građaninom svijeta, u ovim prostorima koji su njima i nama zajednički.

BILJEŠKE

¹ U bibliografijama ovaj se Marulićev tekst često navodi pod naslovom *Animadversio in eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*, dok se u Lučićevoj knjizi *De regno Croatiae et Dalmatiae* navodi bez prve riječi *animadversio*. Budući da nam je bilo dostupno izdanje Lučića iz 1666. godine, u čitaonici *Rijetkosti Nacionalne* i sveučilišne biblioteke u Zagrebu,

mi ćemo koristiti taj naslov. *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*. Uz Marulićev tekst objavljene su i bilješke Ivana Lučića, uglavnom korektorske prirode: *Joannis Lucii, Notae*, str. 459. Marulićev tekst zaprema stranice 457. i 458. tog amsterdamskog izdanja kod izdavača Ivana Blaeua.

² Miroslav Kurelac: »Život i djelo Ivana Lučića-Luciusa«, u: Ivan Lučić: *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*, Latina et Graeca, Zagreb, 1986, str. 7—54.

³ Mihovil Kombol: *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1961, str. 84.

⁴ Milivoj Šrepel: »O Maruliću. O četiristogodišnjici Marulićeve 'Judite'«, RAD Jugoslavenske akademije, knj. CXLVI, Zagreb, 1901, str. 154—220.

⁵ Objavio ih je M. Šrepel u *Gradi za povjest književnosti hrvatske*, knj. 2, Zagreb, 1899, pod naslovom »Marulićeve latinske pjesme«, str. 13—42.

⁶ Sva mjesta iz Marulićeva teksta *In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*, citirana su prema navedenom izdanju (vidi bilješku 1), osim ako nije drugačije navedeno.

⁷ Milivoj Šrepel: »O Marulićevim latinskim pjesmama«, »Nastavni vjesnik« VII, Zagreb, 1899, str. 346—370, posebno str. 350—351.

⁸ Aristotel: *Retorika* 1, 2, 3, Nezavisna izdanja 40, Beograd 1987, str. 254 i dalje (preveo i komentirao Marko Višić).

⁹ Paul O. Kristeller: *Humanismus und Renaissance*, Vilhelm Fink Verlag, München, UDB 912, usp. str. 196—209.

¹⁰ *Rečnik književnih termina*, Nolit, Beograd, 1985, usp. pojam *Polemika*.

¹¹ Frane Bulić: *Izabrani spisi*, Književni krug, Split, 1984, str. 87—198. Izvorno je taj Bulićev tekst objavljen u »Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku« 1920. godine.

¹² Kao, na primjer, u prvoj rečenici djela *De veteris instrumenti viris illustribus M. Maruli Commentarium*, gdje Jeronima naziva *divus*, božanski. (Marulić: *Starozavjetne ličnosti*, Latina et Graeca, SNL, Zagreb, 1984. str. 14—15, preveo B. Glavičić).

¹³ Josip Florschütz: »Marko Marulić i sveti Jeronim«, »Vijenac«, tečaj XXXIII, br. 42, Zagreb, 1901, str. 836—841.

¹⁴ Komentar uz Lučićevo djelo *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*, o. c., str. 430.

¹⁵ Petar Kasandrić: uvod Marulićevoj »Juditi«, u izdanju Matice Hrvatske, Zagreb, 1901, str. XXXIX.

¹⁶ Cit. prema Buliću, o. c., str. 93.

¹⁷ Isto, str. 89—91.

¹⁸ Mate Suić: »Hijeronim Stridonjanin — građanin Tarsatike«, RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 426, Zagreb, 1986, str. 213—272.

¹⁹ Cit. prema Buliću, o. c., str. 94.